

DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2021.30.156>
УДК 94(4)327(477+4)

Степан Віднянський

д-р. іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України
зав. від. історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України

Інститут історії України НАН України
01001, Україна, Київ, вул. Михайла Грушевського, 4

E-mail: stepanvid@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8825-7024>

РОЗВИТОК ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З СУСІДНІМИ КРАЇНАМИ-ЧЛЕНАМИ ЄС

У статті висвітлюються розвиток і окремі проблемні питання взаємовідносин України та сусідніх країн-членів Європейського Союзу – Республіки Польща, Угорщини, Румунії і Словацької Республіки, які час від часу загострюються та підживлюються й використовуються Російською Федерацією, що становить потенційну загрозу для України та міжнародної безпеки в Карпатському регіоні зокрема, і які потребують якнайшвидшого вирішення. Йдеться, насамперед, про загострення українсько-угорських відносин після приходу до влади в Угорщині консервативного й по суті авторитарного уряду В. Орбана в 2010 р., особливо у зв'язку з ухваленням Закону України «Про освіту» в 2017 р. і навколо угорської національної меншини в Закарпатті, а також про українсько-польське протистояння в питаннях історичної пам'яті та проблеми українських мігрантів у Польщі, українсько-румунські територіальні суперечки й деякі проблеми українсько-словацьких відносин, зокрема навколо «русинського питання» тощо. Наголошується, що Україна географічно й політично належить до Центральної Європи, тому держави цього регіону є найприроднішими її друзями та партнерами, і завданням урядових, регіональних, експертних та громадських структур, міжнародних організацій та прикордонних регіональних об'єднань є спільними активними й послідовними зусиллями подолати існуючі конфліктні ситуації і проблеми у взаємовідносинах. Потужним важелем для цього, а також для поглиблення міждержавного партнерства й добросусідської співпраці та взаєморозуміння між народами Карпатського регіону є євроінтеграційний чинник, економічна

співпраця і взаємозалежність сусідніх країн, безпекові виклики агресії Росії та новітні загрози сучасних міжнародних відносин.

Ключові слова: Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, відносини, проблеми добросусідства, конфліктні ситуації, національні меншини, історична пам'ять, європейська інтеграція.

Stepan Vidnyanskyj

Doctor of History, Professor, Corresponding Member
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Head of the Department of the History of International
Relations and Foreign Policy of Ukraine
Institute of History of Ukraine
the National Academy of Sciences of Ukraine
4, Mykhailo Hrushevskyi Street, Kyiv, 01001, Ukraine
E-mail: stepanvid@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8825-7024>

DEVELOPMENT AND PROBLEMATIC ISSUES OF UKRAINE'S PARTNERSHIP WITH THE NEIGHBOURING EU MEMBER STATES

The paper highlights development and some problematic issues of Ukraine's relations with the neighbouring European Union Member States – the Republic of Poland, Hungary, Romania and the Slovak Republic, that have been escalated and exploited from time to time by the Russian Federation. This situation poses a potential threat to Ukraine and international security in the Carpathian region and needs to be resolved as soon as possible. This also emphasizes the aggravation of Ukrainian-Hungarian relations after a conservative and essentially authoritarian government, headed by Prime Minister Viktor Orbán, had come into power in 2010. A perceptible increase in tension between the parties is related to Ukraine's 2017 Education Act and the situation of the Hungarian national minority in Transcarpathia. Additionally, the paper focuses on Ukrainian-Polish contradictions in issues of historical memory and problems of Ukrainian migrants in Poland, Ukrainian-Romanian territorial disputes and some problems of Ukrainian-Slovak relations, in particular regarding the "Rusyns question" and so on. The author stresses that Ukraine belongs geographically and politically to Central Europe, therefore the states of this region are its most obvious friends and partners, and the task of governmental, regional and public institutions, international organisations and regional groupings is to overcome existing conflict situations and problems in mutual relations by joint active and consistent efforts. The factor of European integration, economic cooperation

and interdependence of neighbouring countries, security challenges in Europe from Russia's aggression and the latest threats in contemporary international relations are strong levers for this, as well as for deepening interstate partnership and neighbourly, mutually beneficial cooperation between peoples of the Carpathian region.

Keywords: *Ukraine, Poland, Slovakia, Hungary, Romania, relations, neighbourhood problems, conflict situations, national minorities, historical memory, European integration.*

При розгляді сучасних проблем міжнародної, зокрема європейської безпеки, особливо важливим є аналіз еволюції взаємовідносин України та сусідніх держав Центрально-Східної Європи, адже на тлі активного обговорення політикумом, експертами, громадськістю і ЗМІ гібридної агресії РФ проти України значно менше уваги приділяється викликам і потенційним загрозам Україні, які виникають на її західному геополітичному напрямі. А на думку міжнародних експертів, «криза у відносинах між Україною та її західними сусідами стала однією з найпомітніших подій у 2017 році, підтвердивши, що в Україні існує криза як її зовнішньополітичної ідентичності загалом, так і української політики сусідства зокрема. Розбіжності між Україною та Угорщиною, Польщею є лише відображенням глибоко вкоріненої кризи добросусідства, в той час як проблеми двосторонніх відносин є набагато складнішими... Теперішня ситуація є регіональним викликом, який потребує вирішення шляхом застосування нового підходу до політики добросусідства»¹.

Після краху комуністичних режимів, розпаду Радянського Союзу й закінчення «холодної війни» взаємовідносини між країнами т. зв. «нової демократії» Центральної Європи та незалежною Україною склалися й розвивалися досить інтенсивно й обнадійливо. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., а також результати всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. на його підтвердження створили необхідні правові й політичні передумови для становлення незалежної Української держави, а отже і для утвердження України як повноправного суб'єкта міжнародних відносин. Саме результати референдуму стали ключовим моментом у процесі міжнародного визнання України, що розпочався відразу після вільного народного волевиявлення. Хвиля визнання і встановлення дипломатичних відносин з іноземними державами була безпрецедентною: лише впродовж грудня 1991 р. Україну як повноправний суб'єкт міжнародних відносин визнали 68 держав світу, а до першої річниці проголошення незалежності статус відродженої Української держави визнали 132 країни, з них 110 встановили з нею дипломатичні відносини. Це стало показником того, що міжнародне співтовариство розглядало незалежну

Україну як запоруку стабільності на теренах колишнього СРСР і гарантію незворотності демократичних процесів і геополітичних змін у Східній Європі, що, водночас, закріплювало перемогу колективного Заходу над СРСР у «холодній війні».

Дійсно, у тодішній однополярній структурі міжнародних відносин Україна стала складовою системи стримування реваншистських амбіцій Росії. У цьому контексті незалежність України сприймалася її найближчими західними сусідами: Польщею, Чехо-Словаччиною (з 1993 р. – Словаччиною та Чехією), Румунією, Угорщиною. У сприйнятті посткомуністичних країн Центральної та Південно-Східної Європи незалежна Україна відокремлювала їх від Росії та забезпечувала умови стабільності для суспільно-економічних змін, необхідних для інтеграції до Європейського Союзу й НАТО. Причому в період становлення двосторонніх відносин України з державами цього регіону прикметною рисою був довірливий, хоч подекуди й гострий, політичний діалог вищого національного істеблішменту та формування інституційно-нормативного каркасу взаємовідносин у 1990–1999 рр., у наступний період – у 2000–2013 рр. – актуалізація євроінтеграційного та євроатлантичного порядку денного міждержавного діалогу, а з 2014 р. – проблеми зміцнення стабільності й безпеки в регіоні Центральної та Східної Європи, підтримка територіальної цілісності України державами регіону й солідаризація з міжнародними організаціями щодо політики стосовно тимчасової окупації АРК Росією та російсько-українського збройного конфлікту на Сході України, зокрема щодо запровадження санкцій проти РФ.

Отже, не випадково Україна в розвитку двосторонніх відносин першочергового значення надавала налагодженню безпосередніх контактів саме із сусідніми європейськими державами. Вона виходила з того незаперечного факту, що географічно й політично Україна належить до Центральної Європи, тому нашими найприроднішими партнерами і друзями мають бути країни цього регіону, зокрема Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, а також Балтійські держави, Молдова, Болгарія. Ще 27 липня 1990 р. при затвердженні на посаді міністра закордонних справ УРСР Верховною Радою А. Зленко виклав концепцію діяльності МЗС у нових історичних умовах і серед пріоритетних напрямів зовнішньополітичної діяльності України наголосив на «розвитку нормальних відносин з усіма країнами, але особливо це стосується безпосередніх сусідів України. Важливою передумовою таких взаємовідносин є підтвердження принципу недоторканності кордонів у повоєнній Європі, що історично склалися і знайшли своє закріплення у Гельсінському Заключному Акті. Україна виступає за закріплення цього принципу у двосторонніх відносинах із країнами Європейського континенту. Із сусідніми державами – укладення на певному етапі договорів про добросусідство, дружбу і співпрацю»².

Успішний початок у цьому процесі розвитку двосторонніх міждержавних відносин із країнами Європи, який домінував у зовнішній політиці України в перші роки незалежності, було покладено у взаємовідносинах з Угорською Республікою (з 2012 р. – Угорщиною), нове демократичне керівництво якої виявляло надзвичайно велику зацікавленість щодо набуття Україною державного суверенітету і сміливо підтримувало й заохочувало всі її починання у зміцненні незалежності. Історія становлення новітніх українсько-угорських відносин бере свій початок ще з кінця 1989 р., коли в Угорщину прибула українська делегація, очолювана міністром культури УРСР Ю. Олененком. Уперше в сучасній історії України було підписано двосторонній протокол про співпрацю сусідніх країн у галузі культури³.

У серпні 1990 р. на запрошення міністра закордонних справ Угорщини Г. Єсенські відбувся робочий візит міністра закордонних справ УРСР А. Зленка до Угорської Республіки. До речі, як згадував згодом А. Зленко, «цьому намагалось зашкодити Посольство СРСР в Угорщині, яке відстежувало кожний наш крок і навіть попереджало, що «не допустить будь-яких дій», які не узгоджувалися б із союзними відомствами»⁴. Водночас зустріч міністрів закордонних справ стала підготовкою до відвідування України Президентом Угорської Республіки.

27 вересня 1990 р. в Києві відбулася зустріч Голови Верховної Ради УРСР Л. Кравчука і Президента Угорської Республіки А. Гьонца, який прибув в Україну з офіційним візитом. Слід наголосити, що це був перший офіційний візит до нашої республіки глави іншої держави після ухвалення Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України. Відбулися українсько-угорські переговори з широкого кола питань двосторонніх відносин, у результаті яких було ухвалено Спільну Заяву.

У цьому важливому міжнародно-правовому документі Українська РСР та Угорська Республіка підтверджували своє прагнення підтримувати й розвивати взаємовигідну співпрацю й добросусідські відносини, що відповідають їхнім національним інтересам і не спрямовані проти третіх сторін, ґрунтуються на Статуті ООН, документах Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі, загально визнаних принципах і нормах міжнародного права. Це було дуже важливо з огляду на легітимацію Декларації про державний суверенітет України. Сторони також заявляли про невід’ємне право народів України та Угорщини визначати свій внутрішній і зовнішній статус без втручання ззовні та здійснювати свій політичний, економічний, соціальний і культурний розвиток⁵.

Серед інших документів, що закладали основи якісно нових, прямих двосторонніх відносин України з сусідніми східноєвропейськими країнами, була і Декларація про принципи та основні напрями розвитку українсько-польських відносин, підписана 13 жовтня 1990 р. під час офіційного візиту

в Україну міністра закордонних справ Республіки Польща К. Скубішевського. У ній Україна й Польща заявляли про своє прагнення до утвердження між ними як суверенними державами добросусідських відносин і підтримання й розвитку взаємовигідної співпраці, що відповідають їхнім національним інтересам. Основою цих відносин, наголошувалось у Декларації, є принципи Статуту ООН, Гельсінського Заключного акта та інших документів Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі, зокрема принципи суверенної рівності, непорушності кордонів, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи, мирного врегулювання спорів.

Українська РСР і Республіка Польща заявили, що вони не мають одна до одної жодних територіальних претензій, розглядають існуючий між ними державний кордон як непорушний тепер і в майбутньому і вважають це важливим елементом миру і стабільності в Європі. У Декларації наголошувалось, що Україна й Польща будуть всебічно заохочувати українсько-польські зв'язки, усвідомлюючи етнічну й культурну спорідненість українського й польського народів і дбаючи про збереження позитивної спадщини їхніх багатовікових відносин⁶. Отже, був зроблений перший, важливий, крок на шляху до українсько-польського примирення після досить складної історії взаємовідносин двох сусідніх народів, що мало стати важливою опорою нової Східної Європи, а в ширшому сенсі – гарантом геополітичної стабільності в цій частині світу.

Невипадково Польща була серед перших держав світу, яка слідом за Канадою 2 грудня 1991 р. офіційно визнала незалежність України й 4 січня 1992 р. встановила з нею дипломатичні відносини, а 18 травня 1992 р. під час візиту до Польщі Президента України Л. Кравчука було підписано Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, а також низку двосторонніх угод. Через два роки було підписано Декларацію про принципи взаємовідносин, що підкреслила стратегічну важливість країн одна для одної. Польща відіграла важливу конструктивну роль у подіях «Помаранчевої революції» в Україні в 2004 р. Після розширення Європейського Союзу в 2004 і 2007 роках у дусі стратегічного партнерства Польща добровільно взяла на себе низку моральних зобов'язань перед Україною щодо захисту її інтересів у рамках ЄС, підтримки суверенітету, територіальної цілісності та її євроінтеграційних прагнень. Зокрема, Польща за підтримки Швеції ініціювала перегляд стратегії східноєвропейської політики ЄС і висунула ідею проєкту «Східного партнерства», офіційно започаткованого у травні 2009 р. на пражському саміті ЄС за участю України. Польща залишається одним із ключових постачальників військово-технічної допомоги Україні, беручи участь у спільних навчаннях і тренуваннях. Наприкінці 2013 – у першій половині 2014 рр., коли російська «гібридна війна» проти України втілилася в анексії Криму та

агресії на Донбасі, Польща ініціювала прискорення підписання угод ЄС з Україною про асоціацію та зону вільної торгівлі.

Мабуть не випадково Польща та інші держави регіону – найближчі сусіди України – були одними з перших, хто ратифікував Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2014 р.: Румунія ратифікувала цю угоду першою з країн-членів ЄС 3 липня 2014 р., Словаччина – 27 вересня (17 жовтня закон про ратифікацію підписав Президент СР), Польща й Угорщина – в листопаді-грудні 2014 р. Адже, попри існуючі проблеми у двосторонніх відносинах, в національних інтересах цих держав якомога швидше інтегрувати Україну як в ЄС, так і в НАТО.

Проте з часом у взаєминах України з державами Центрально-Східної Європи, особливо після здобуття ними повноправного членства в ЄС і НАТО, виникли певні проблеми. Визнаючи їх наявність, міністр закордонних справ України Д. Кулеба переконаний, що «із жодною зі зазначених держав Україна не має фундаментальних розбіжностей, які неможливо подолати. Треба лікувати рани минулого, де вони стають на заваді, та рухатися вперед. Тільки вперед»⁷. Утім, усе ж проблеми у відносинах України з цими сусідніми державами, на жаль, існують і навіть загострюються час від часу, зокрема зовсім несподівано ускладнилися з 2017 р., та підживлюються й використовуються Росією, що становить певну загрозу для України та міжнародної безпеки в Карпатському регіоні. А отже, вони потребують якнайшвидшого розв'язання.

На думку фахівців-міжнародників, ці проблеми обумовлені двома основними чинниками: «Один із них стосується регіональних тенденцій та останніх подій, а інший – внутрішніх соціальних та політичних перетворень в Україні. У Центральній Європі зростання націоналізму, ослаблення демократії та погіршення регіональної безпеки визначають основні поточні події та впливають на відносини між регіональними державами. В Україні інтенсивний процес побудови нації викликає більше уваги до історичних наративів, символів та мови, а також сприяє націоналізму. Це супроводжується масовою міграцією, що формує більш національно-орієнтований політичний порядок денний не тільки в Україні, але і в сусідніх країнах і призводить до появи старих конфліктів. Суперечності з приводу історії та мови йдуть пліч-о-пліч з партнерством у сферах безпеки та енергетики, що разом створює складну модель поточної політики в регіоні»⁸.

Наприклад, говорячи про українсько-польські відносини, які часто характеризують гучними заявами про стратегічне партнерство, не можна не згадати про безпрецедентний конфлікт між країнами в питаннях історичної пам'яті, зокрема про відродження старої історичної дискусії (синдромів) та спроби польської сторони на тлі історичного спору між Польщею і РФ нав'язати Україні своє бачення історії, насамперед подій часів Другої світової

війни (Волинська трагедія, щодо людських втрат України й Польщі часів Другої світової війни) та перших повоєнних років (етнічні чистки, примусові обміни населенням (евакуація польських громадян до УРСР в 1944–1946 рр. та акція «Вісла» тощо). Це супроводжується глибокими емоційними реакціями й посідає помітне місце в історичній політиці Польщі та підживлює конфлікт між обома сусідніми державами в контексті історичної пам'яті, що стало ледь не ключовим питанням у відносинах між Україною та Польщею на сучасному етапі. Досить згадати, наприклад, тривале польсько-українське протистояння навколо пошуково-ексгумаційних робіт щодо загиблих на території України поляків або відновлення зруйнованих українських монументів на території Польщі (зокрема, пам'ятника на горі Монастир у Польщі учасникам УПА, що загинули в боях із військами НКВС), чи навколо питання про вшанування пам'яті карпатських січовиків на Верецькому перевалі в Закарпатті, розстріляних угорськими військовиками та польськими прикордонниками в березні 1939 р.

Якщо в період становлення новітніх українсько-польських відносин, які у другій половині 1990-х років дійсно набули стратегічного характеру, за їх основу, зокрема, були взяті формули «вбачаємо і просимо вибачень» та «пам'ятати минуле, але думати про майбутнє», і навіть 21 травня 1997 р. Президенти України й Польщі Л. Кучма та А. Квасневський підписали спільну заяву «До порозуміння і єднання», то згодом про неї мабуть забули, і українсько-польські відносини опинилися по суті у кризовому стані насамперед унаслідок політики пам'яті, здійснюваної новою українською владою після подій Євромайдану, а також консервативним польським урядом. Невипадково майже три роки – з грудня 2017, коли Президент Польщі, оминаючи Київ, демонстративно відвідав лише Харків для вшанування могил убитих сталінськими спецслужбами польських офіцерів, по жовтень 2020 року – не було офіційного візиту в Україну Президента Республіки Польща А. Дуди. Однак і цей візит до Києва польського президента не призвів до суттєвого прориву у відносинах між двома сусідніми країнами. Хоча після зміни влади в Україні в 2019 р. і, зокрема, після обіцянок нового українського президента В. Зеленського скасувати мораторій на пошуково-ексгумаційні роботи щодо останків поляків, які втратили життя на території України, в українсько-польських відносинах відбулося помітне потепління: у травні 2021 р., наприклад, Президенти України й Польщі В. Зеленський та А. Дуда підписали спільну декларацію про підтримку Варшавою європейських прагнень України, у серпні, напередодні 30-ї річниці відновлення незалежності України, вони опублікували спільну статтю, в якій наголосили, що Україна в майбутньому повинна стати членом ЄС, а у вересні 2021 р. А. Дуда на неформальній зустрічі Президентів парламентських та парламентсько-президентських держав-членів ЄС виступив за розширення

Європейського Союзу, заявивши, що Україна, Молдова та інші держави, що модернізуються й намагаються стати членами ЄС, повинні отримати таку можливість.

Доволі гострою останніми роками стала проблема українських мігрантів у Польщі: загальна кількість українців, які працюють у РП, оцінюється від одного до двох мільйонів, вони отримують щорічно близько 80% всіх польських робочих віз, а загальна вартість грошових переказів українців із Польщі складає близько 3 млрд дол. США. Це питання потребує особливої уваги з боку урядових структур обох держав із метою захисту прав українських заробітчан, їхньої честі та гідності, мінімізації ризиків негативного сприйняття українців у Польщі та ксенофобії, а також щодо прикордонного контролю і транскордонного співробітництва⁹.

До початку 2010-х рр. українсько-угорські відносини можна було вважати зразковими з погляду європейської політики добросусідства, примирення й солідарності. Угорщина дійсно, як наголошував Надзвичайний і Повноважний Посол Угорщини в Україні (2014-2019 рр.) Е. Кешкень, багато в чому була першою серед інших держав світу щодо налагоджування та розвитку добросусідських відносин з Україною¹⁰. Наприклад, сформована впродовж 1991–2009 рр. договірно-правова база українсько-угорського співробітництва складалася з 75 міжнародних документів різного статусу – від міждержавних до міжвідомчих, які охоплювали весь діапазон співпраці в політичній, економічній, соціальній, військовій та гуманітарній сферах¹¹.

Хоча варто згадати, що підписавши першою серед сусідніх держав з Україною базовий Договір про основи добросусідства та співробітництва 6 грудня 1991 р., Угорська Республіка упродовж тривалого часу затягувала його ратифікацію Державними Зборами, через сильний опір частини угорського парламенту щодо ст. 2 цього Договору, в якій зафіксовано надзвичайно важливе положення про те, що «сторони поважають територіальну цілісність одна одної і заявляють, що не мають і не матимуть територіальних претензій одна до одної». Це затримало набуття чинності Договору: якщо українською стороною він був ратифікований 1 липня 1992 р., то угорською – лише 11 травня 1993, а обмін ратифікаційними грамотами відбувся 16 червня 1993 р.¹²

1 травня 2004 р. Угорщина стала членом Європейського Союзу, де з часом перетворилась на приклад проблемної для брюссельської бюрократії країни. Невипадково у травні 2021 р. в ЄС навіть постало питання про можливість робити заяви від імені 26 держав-членів, а не усіх 27, після серії вето Угорщини з низки питань європейської політики. Дійсно, політика прем'єр-міністра В. Орбана, який очолює угорський уряд з 2010 р., все виразніше свідчить про демонстративне протиставлення угорської суб'єктності європейській солідарності. Зокрема, за період його правління було

ухвалено низку рішень, які суперечать принципам ліберальної демократії та обмежують діяльність правоохоронних органів, роботу журналістів і засобів масової інформації, функціонування неурядових організацій та університетів тощо. Мабуть не випадково за версією міжнародної неурядової організації Freedom House Угорщина у 2019 р. набула статусу напівконсолідованої демократії, а на 2020 рік – країни з гібридним або перехідним режимом, по суті авторитарним. Праві партії Угорщини, кількість та чисельність яких зростають, і на які спирається угорський уряд, об'єднані ідеєю повернення до «Великої Угорщини», що означає об'єднання земель Румунії, Словаччини, України, Сербії, Словенії та Хорватії. Занепокоєння Європейського Союзу також викликає співпраця Угорщини з Російською Федерацією¹³.

За умов російської агресії проти України В. Орбан намагається зберегти «нормальні відносини з В. Путіним», а його зближення з Росією, критика санкцій і опортунізм у просуванні економічних інтересів РФ в Угорщині створюють проблеми й підривають європейську єдність. МЗС Угорщини також часто розглядає війну на сході України так, ніби це заморожений конфлікт, і взаємодія з Росією є неминучою, а угорські ЗМІ, починаючи фактично з 2014 р., подекуди тиражують російські пропагандистські фейки щодо суб'єктності України¹⁴. І сам В. Орбан, як вважає один з авторитетних фахівців з українсько-угорських відносин, директор Інституту центрально-європейської стратегії Д. Тужанський, «не сприймає Україну як суверенну державу, не вірить в Україну як самостійну, незалежну від Росії державу і вважає її штучною державою»¹⁵.

Проявами цього курсу є, наприклад, реалізація спільного проєкту з побудови «Росатомом» угорської атомної станції «Вахш» за рахунок російського кредиту, шантаж Євросоюзу можливістю угорського вотування рішення про економічні санкції проти РФ, відмова від прийому національної квоти нелегальних мігрантів до ЄС і, зрештою, протистояння Угорщини та України. Одним з останніх прикладів загострення українсько-угорських відносин стало підписання Угорщиною 27 вересня 2021 р. нового довготривалого контракту з російським концерном «Газпром» на поставку газу в обхід України, що викликало негативну реакцію Міністерства закордонних справ України, яке, зокрема, ініціювало перенесення запланованого на 29–30 вересня засідання міжкурядової українсько-угорської комісії з питань економічного співробітництва в Будапешті і звернулося до Єврокомісії з роз'ясненням позиції України. Угорщина, своєю чергою, звинуватила Україну в порушенні її суверенітету.

Проте одним із головних пріоритетів зовнішньої політики угорського уряду в останнє десятиліття стала підвищена увага до прав етнічних меншин у сусідніх державах і всебічна підтримка закордонної діаспори. Зокрема, упродовж 2010–2018 рр. урядом В. Orbana була створена розгалужена

система державних органів управління, які сприяють використанню угорської діаспори в реалізації зовнішньої та внутрішньополітичної стратегії Угорщини¹⁶. Великого розголосу, наприклад, набуло рішення Угорщини щодо залучення до виборів того угорськомовного населення, яке мешкає на території Румунії, Словаччини та України. Дослідження «м'якого впливу» Угорщини на діяльність угорських меншин на території вищезазначених країн, зокрема України, визначає мету угорського уряду щодо консолідації угорської нації¹⁷.

Щодо українсько-угорських відносин, то їх радикальне погіршення у 2017–2021 рр. пов'язане з дискурсом довкола прав угорської національної меншини в українському Закарпатті, вимогою надання їм права на подвійне громадянство, створення угорської національно-культурної автономії в Україні, намірами угорського уряду щодо призначення «уповноваженого міністра, відповідального за розвиток Закарпатської області», роздачею громадянам України паспортів Угорщини у консульствах Угорщини в Україні і особливо – з ухваленням 5 вересня 2017 р. Закону України «Про освіту», що визначає використання державної української мови в навчальних закладах України (7-ма стаття). Прояв української суб'єктності спровокував неадекватну реакцію Будапешта, що призвело до взаємної висилки дипломатів, оголошення топ-посадовців персонами нон грата, звинувачень у втручанні у вибори та фінансуванні сепаратизму тощо. Угорщина, зокрема, заблокувала нормальну планову роботу Комісії Україна – НАТО. Також вона регулярно відкидає українські пропозиції щодо вирішення конфліктних питань національної політики: лише у 2018 р., наприклад, міністр закордонних справ України П. Клімкін провів шість зустрічей у різних форматах зі своїм угорським колегою П. Сіярто, в тому числі за участю міністрів освіти двох сусідніх держав, переважна більшість з яких була присвячена пошуку шляхів вирішення мовного питання при організації освітнього процесу в Закарпатській області.

Також Угорщина наполягає, як уже зазначалося, на створенні угорського анклаву (автономії) на території України (в Закарпатті), подвійному громадянстві (масова роздача закарпатцям угорських паспортів), оновленні українського законодавства про національні меншини, на праві угорської меншини користуватися своєю мовою у всіх сферах, включаючи державне управління, що є втручанням у внутрішньополітичні справи України, як і агітація серед угорців Закарпаття під час виборів в Україні або мобілізація громадян України з угорськими паспортами для участі в загальнонаціональних та місцевих виборах в Угорщині тощо¹⁸. Минулого року, наприклад, у ЗМІ Угорщини правлячою націоналістичною партією «Фідес», що активно пропагує ідею «Великої Угорщини», була розгорнута масштабна, по суті ревізійністська кампанія з відзначення 100-річчя Тріанонського мирного договору як найбільшої трагедії в історії Угорщини.

Загалом, свої подальші відносини з Україною угорська сторона ставить у залежність від її гуманітарної політики, вимагаючи від неї коригування цієї політики, зокрема щодо угорців Закарпаття, згідно з угорським баченням розв'язання конфліктних гуманітарних проблем. Все це можна розглядати як наявність серйозної кризи в угорсько-українських відносинах, а також загрозу для України й безпеки в Карпатському регіоні загалом. Отже, необхідні спільні, нестандартні зусилля з обох сторін, щоби зняти наявне у багатьох українців відчуття небезпеки, що нібито на Закарпатті можливе якщо не повторення кримського чи донбаського сценаріїв, то розігрування угорської карти задля дестабілізації України, а в закарпатських угорців – розвіяти гнітюче відчуття щодо позбавлення прав і можливої асиміляції, навіть якщо вони є хибними. Адже в демократичних державах національні меншини є насправді мостом порозуміння та зближення, а не предметом міждержавних суперечок і конфліктів. А затяжний угорсько-український конфлікт у нинішній геополітичній ситуації лише шкодить іміджу обох сусідніх держав, ослаблює їхні можливості й перспективи на міжнародній арені. Загалом, на думку багатьох фахівців, Угорщина для України, так само як і Україна для Угорщини, є «недооціненими» партнерами, і цю ситуацію треба якнайшвидше виправляти.

Румунія визнала незалежність України в числі останніх сусідніх країн – 8 січня 1992 р., а 1 лютого 1992 р. були встановленні дипломатичні відносини між Україною та Румунією. Ще в період суверенізації України радикальні націоналістичні і праві сили Румунії часто використовували український чинник у інтересах внутрішньополітичної боротьби. Ними пропонувалося, зокрема, проводити політику «малих кроків» щодо Бессарабії та Північної Буковини з метою культурної, економічної, а потім і політичної інтеграції цих територій до складу «Великої Румунії». Неврегульована, на думку румунської сторони, територіальна проблема була центральною перешкодою в українсько-румунських відносинах упродовж першої половини 1990-х років. Досить згадати заяву румунського парламенту «Про пакт Ріббентропа-Молотова та його наслідки для Румунії» (липень 1991 р.), в якій фактично були висунуті територіальні претензії до України, і відповідну заяву Верховної Ради УРСР про те, що «визнання названого пакту незаконним не є підставою для виправдання претензій на українські землі ні в минулому, ні в сучасному, ні в майбутньому», або той факт, що Румунією не були визнані результати всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. на підтвердження незалежності України на території Бессарабії та Північної Буковини. А у 1993 р. Румунія в односторонньому порядку денонсувала радянсько-румунську угоду 1961 р., що була юридичною основою лінії українсько-румунського кордону.

Взаємне визнання суб'єктності відбулося лише завдяки підписанню Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією 2 червня 1997 року, хоча цьому передували складні переговори

процес із 1993 р. Київ і Бухарест визнали незмінність національно-державних кордонів. Водночас, за наполяганням румунської сторони було включено до тексту Договору окрему, найбільшу, 13-у статтю, присвячену взаємній співпраці в захисті прав національних меншин у обох державах. Також у ній наголошується, що меншини мають не тільки права, а й обов'язки, зокрема, зберігати лояльність до країни свого громадянства й поважати права інших осіб, які належать і до більшості населення, і до меншин. З цією метою в 1998 р. була створена змішана міжурядова українсько-румунська комісія з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин, а згодом – також два єврорегіони – «Нижній Дунай» та «Верхній Прут», діяльність яких Румунія мала намір використовувати насамперед із метою посилення чинника румунської національної меншини в політиці й житті України. А вирішення спірного питання делімітації континентального шельфу й виключних економічних зон України й Румунії у Чорному морі покладалося на Міжнародний Суд ООН, що було зафіксовано в додатковій угоді до договору у формі обміну листами міністрів закордонних справ України та Румунії¹⁹. У підсумку згідно з відповідним рішенням 2009 р. підтверджено приналежність Україні острову Зміїний, але більша частина нафтоносного спірного шельфу Чорного моря відійшла до Румунії. Визнання Україною рішення Міжнародного Суду досі залишається предметом критики як згода на зміну національних кордонів.

Загалом, підписання двостороннього політичного договору відіграло важливу роль у динаміці міждержавних відносин України та Румунії, які, як уже зазначалося, були доволі прохолодними від початку здобуття Україною незалежності через спірні питання та серйозні суперечки між двома сусідніми державами, зокрема щодо морського кордону. У складних політичних умовах відбувалася в липні 1997 р. й ратифікація цього договору парламентом Румунії насамперед через жорстку критику і спротив йому з боку колишніх комуністів на чолі з І. Гієску та радикальних націоналістів із партії «Велика Румунія». Лише завдяки зусиллям правоцентристського уряду, очолюваного Президентом Е. Константінеску, договір був ратифікований: у Сенаті за нього проголосували 65 депутатів, а 50 були проти і троє утрималися, а серед депутатів нижньої палати парламенту 165 проголосували «за» і 92 «проти» ратифікації договору²⁰. Загалом, українсько-румунські відносини й після підписання Великого політичного договору залишалися доволі контрверсійними, і обидві сторони часто-густо концентрувалися на проблемних аспектах двосторонніх відносин.

Після вступу Румунії до ЄС і НАТО у 2004 р. політична еліта держави доклала чимало зусиль для того, щоби саме Румунію сприймали як надійного, стабільного, активного й передбачуваного члена цих міжнародних об'єднань у Чорноморському регіоні. Зокрема, поблизу порту Констанца

було створено військову базу США з елементами американської ПРО, а на озброєнні румунської армії є американські винищувачі F16 та зенітно-ракетні комплекси Patriot. Водночас пом'якшала риторика Бухареста щодо конфлікту з Угорщиною (щодо статусу угорської національної меншини у Трансильванії) та щодо територіальних претензій на Бессарабію й Буковину. Однак румунські націоналісти, які є прихильниками проекту створення «Великої Румунії», продовжують висувати територіальні претензії до України. Наприклад, влітку 2018 р. у рамках Днів української дипломатії у Європі в Бухарестському університеті відбувся міжнародний «круглий стіл», де окремі румунські науковці у своїх виступах безапеляційно стверджували, що Північна Буковина цілком законно була включена до складу Румунського королівства у 1918 р., а у 1940 р. її неправомірно й насильно приєднав до України Сталін, що в Україні живе єдина цілісна меншина – близько пів мільйона румун, а молдовани – це штучна нація і т. п., та навіть демонстрували й передали представникам Посольства України в Румунії мапу «Великої Румунії»²¹. Загалом, після початку агресії з боку Росії і де-факто війни на сході України загострилися складні питання історичної пам'яті й низка спірних питань щодо національних меншин у трикутнику Україна – Молдова – Румунія (видача румунських паспортів громадянам України, негативний вплив на українців регіону Української православної церкви Московського патріархату тощо).

Однак усі ці претензії та проблеми певною мірою нейтралізуються включенням румунської суб'єктності до системи зобов'язань у форматі ЄС і НАТО. Румунія з початку незаконної тимчасової окупації Криму підтримує європейські санкції, запроваджені через порушення територіальної цілісності України, поглиблює двосторонні відносини: з 2017 по 2019 рр., наприклад, між урядами двох сусідніх держав було підписано 12 угод про співпрацю в різних сферах, у тому числі у військовій. А для ефективного подолання наявних проблем у румунсько-українських відносинах необхідні подальші активні й послідовні зусилля урядових і громадських структур обох сусідніх держав.

Щодо українсько-словацьких відносин, то насамперед слід наголосити, що Україна була першою серед держав світу, яка визнала незалежність Словацької Республіки в день її офіційного проголошення – 1 січня 1993 р., того ж дня Київ та Братислава встановили дипломатичні відносини. А через пів року, 29 червня 1993 р. під час офіційного візиту в Україну Президента СР М. Ковача був підписаний базовий Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою.

Територіальна близькість, наявність української та словацької національних меншин у двох сусідніх державах, спільність історичної долі та інтересів у Карпатському регіоні, відсутність конфліктогенних чинників між

країнами в минулому й у політичному порядку денному стали стимулом для інтенсивного розвитку всіх сфер українсько-словацької співпраці. Найшвидшу віддачу дає саме прикордонне співробітництво, хоча тут існують певні проблеми, пов'язані насамперед із контрабандою, незаконною торгівлею й візовим режимом. Упродовж другої половини 1990-х років тривав процес розбудови міжнародно-правового забезпечення двосторонніх відносин, насамперед у галузі економічної співпраці. На 2001 рік, наприклад, між Україною та Словаччиною було укладено близько 60 двосторонніх договорів і угод. Українсько-словацька співпраця значно активізувалася після подій 2014 р. в Україні і через потреби вирішення ключових питань європейської безпеки, зокрема питання енергетичної безпеки України та Європи (Словаччина зміцнила свою роль регіонального центру постачання російського газу та нафти), та претендує, особливо після перемоги ліберальних сил на президентських 2018 р. і парламентських 2019 р. виборах у Словацькій Республіці, на думку фахівців, на відносини стратегічного значення в регіоні Центрально-Східної Європи²².

Водночас, вільні від історичних тягарів та серйозних проблемних питань українсько-словацькі відносини, на жаль, не набули системного характеру, а радше є, на думку експертів, історією недооцінених можливостей. Україна та Словаччина багато в чому залишаються «terra incognita» одна для одної: «забутий сусід» – так часто, зокрема, посилаються на Україну в Словаччині. А словацько-українські відносини загалом є доволі прагматичними. До того ж, багато словаків, наприклад, залишаються симпатиками ідей панславізму, а для частини словацького політикуму досить близька російська призма сприйняття України. Якщо для України Росія є основною загрозою безпеці, то для Словаччини Росія часто є можливістю й довгостроковим партнером, адже вона є основним постачальником енергоресурсів і величезним ринком для словацьких товарів. Уряд СР на початку 1990-х років визнав існування окремої від українців, т. зв. русинської нації на своїй території (Пряшівщина), підтримує русинські організації, шкільництво тощо, що на думку багатьох словаків, зокрема й науковців, було з боку Словаччини «великодушним і водночас справедливим кроком»²³. Утім, наслідком такої політики стало, зокрема, те, що якщо у 2001 р. у цій сусідній державі вже ідентифікували себе русинами 24 тис. осіб, а українцями – 11 тис. осіб, то через 10 років, не в останню чергу через активну пропагандистську діяльність прибічників русинства, уже 33,4 тис. осіб уважали себе русинами, а українцями – лише 7,4 тис.²⁴

Так звана русинська проблема – окрема і складна тема, але важливо усвідомлювати, що вона не лише існує, але й є, на нашу думку, однією з потенційних загроз для України, адже русинський рух у Закарпатті та в інших державах регіону, по своїй суті – українофобський, антиукраїнський,

фактично підтримується нашими західними сусідами – країнами-членами ЄС і НАТО, зокрема Словаччиною й Угорщиною. Підтвердженням цього є, наприклад, відкриття й активна діяльність Інституту русинської мови й культури при Пряшівському університеті у Словаччині або діяльність Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II в українському місті Берегово, який фінансується урядом Угорщини, у публікаціях та публічних виступах викладачів якого озвучується позиція офіційного Будапешта щодо України, зокрема щодо т. зв. русинського населення Закарпаття та його спільного історичного минулого з угорцями²⁵.

Загалом, псевдонакову кампанію, що триває від початку 1990-х років і названа «політичним русинством», намагання його adeptів етнічно протиставити закарпатських русинів українцям не слід недооцінювати, особливо тепер, коли це протиставлення набуває дещо іншої аргументації – довести тотожність русинів і «руських», тобто концептуально перетворити Закарпаття на історичну частину Росії, «руського мира», що потребує «захисту співвітчизників». Пропагандисти Кремля (П. Шорніков, С. Суляк та ін.) на цьому не зупиняються й поширюють концепцію, за якою феномен «русинства» охоплює не тільки корінних мешканців Закарпаття, а й ширшу й довшу територіальну смугу, зокрема придністровську територію Молдови, – все це є безпековим викликом у Карпатському регіоні.

Насамкінець слід відзначити, що вирішення складних питань етнонаціонального характеру має вагоме значення для налагодження партнерських відносин України із сусідніми державами-членами ЄС, а відтак і ефективного розвитку співпраці в Карпатському регіоні. Це передбачає удосконалення нормативно-правового поля та посилення інституційної спроможності державної політики забезпечення прав національних меншин. Зокрема, захист освітньо-культурних та інформаційних прав національних меншин в Україні полягає, з одного боку, у забезпеченні їхніх прав на доступ до навчання та інформації рідною мовою, а з іншого – у їхній інтеграції до вітчизняного освітньо-культурно-інформаційного простору, а отже – активному залученні національних меншин до національного державотворення в Україні.

Успіх у цій сфері насамперед залежить від конструктивної регіональної співпраці, спрямованої на вирішення питань етнонаціонального характеру, зокрема, як щодо задоволення інформаційних, культурних та освітніх прав національних меншин в Україні, так і щодо українських діаспор у сусідніх державах. Зокрема, необхідно посилити гуманітарну складову під час реалізації чотирьох програм транскордонної співпраці з Європейським Союзом, які фінансуються ЄС, а саме: «Польща – Білорусь – Україна», «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна», «Румунія – Україна» та Дунайська транскордонна програма, а також активізувати роботу створеної у 2008 р. Асоціації «Єврорегіон Карпати – Україна», що є національним представництвом Карпатського

еврорегіону, який об'єднує 16 млн осіб п'яти країн Центрально-Східної Європи – України, Польщі, Румунії, Словаччини та Угорщини. Важливим для України є також посилення співпраці з таким успішним регіональним об'єднанням, яким залишається Вишеградська четвірка, зокрема у форматі «V4+», який визначений пріоритетним у діяльності об'єднання після досягнення головної мети країн-учасниць – вступу до НАТО і ЄС у 2004 р.

Також необхідно розширити консультативний діалог на державному рівні з нашими західними сусідами зі спірних проблем наших взаємовідносин, активізувати міжпарламентську співпрацю і швидко превентивну дипломатію, а також вектор публічної дипломатії на рівні громадських організацій, регіональних та експертних інституцій і широкої громадськості, прискорити процес децентралізації в Україні. Виходячи зі спільності національних інтересів держав регіону щодо розвитку європейської інтеграції та поглиблення кращого взаєморозуміння й добросусідських відносин, доцільною видається розробка стратегічної концепції і довгострокового плану співпраці України й сусідніх держав Центрально-Східної Європи в нових геополітичних умовах. У цьому ж ряду лежить необхідність відновлення раніше ліквідованих і відкриття нових консульських установ України у країнах регіону та навпаки.

Нарешті, далеко не останнім є посилення економічної співпраці та взаємозалежності України й сусідніх країн-членів Європейського Союзу з тим, щоби, наприклад, спільні економічні інтереси переважали над мотивами ескалації міжнаціональної конфронтації. Про незначний рівень економічної взаємозалежності й торгівлі свідчать, наприклад, такі дані: Польща є другим найбільшим торгівельним партнером України і найбільшим за обсягом експорту, водночас Україна посідає 14 місце у списку найбільших торгівельних партнерів Польщі; частка Угорщини в зовнішній торгівлі України становить всього близько 3%, а частка України в зовнішній торгівлі Угорщини є майже вдвічі меншою. Трохи кращими є показники двостороннього товарообігу між Україною та Словаччиною, який у 2018 р. складав майже 1,4 млрд дол., а також між Україною та Румунією²⁶.

Не менш важливим для покращення взаєморозуміння й добросусідства між народами й державами Карпатського регіону є максимальне використання Україною нових форматів регіональної співпраці, якими є т. зв. «Люблінський трикутник», заснований влітку 2020 р. Україною, Польщею та Литвою, з можливим його розширенням, наприклад, за рахунок Румунії, Латвії та Естонії і наповненням його діяльності не тільки військово-політичним, а й торговельно-економічним, інвестиційним, соціокультурним змістом, а також поглиблення співпраці у сфері регіональної, безпекової та оборонної політики з перспективою долучення до т. зв. «Бухарестської дев'ятки», започаткованої у 2015 р. з ініціативи Румунії та Польщі за участю інших країн

Вишеградської четвірки (Чехія, Угорщина, Словаччина), держав Балтії (Естонія, Латвія, Литва) і Болгарії, та з ініціативою «Тримор'я», яка поєднує держави Балтії, Чорномор'я та Адріатики, що входять до Європейського Союзу.

Новими регіональними альянсами, створеними за участю України, є також «Асоційоване тріо» з Грузією й Молдовою, «Квадрига» з Туреччиною, «Кримська платформа» з 46 державами та міжнародними організаціями «Додаткові гнучкі регіональні альянси – це новий тренд у міжнародних відносинах, – зазначав міністр закордонних справ України Д. Кулеба 21 жовтня 2021 р. у своєму виступі на Форумі асоціацій у Києві, що зібрав посадовців та експертів із держав «Асоційованого тріо» – України, Молдови та Грузії. – А Україна з «Люблінським трикутником», «Асоційованим тріо», «Квадригою» і «Кримською платформою» не просто наслідує тренд – ці альянси значно ефективніші, аніж традиційні старі, тому що вони об'єднують країноодномудців довкола дуже практичних завдань і кроків у їхньому регіоні. Коли члени такого альянсу мають спільне бачення минулого, теперішнього і майбутнього, це дозволяє їм швидко приймати рішення і діяти ефективно, натомість великим усталеним блокам знадобились би місяці для того, щоб обміркувати і згладити розбіжності у своїх позиціях»²⁷.

Нарешті, важливим є також як використання позитивного, так і врахування негативного досвіду участі України в таких давно діючих міжнародних регіональних об'єднаннях, як Дунайська комісія, ОЧЕС і ГУАМ, активізація взаємодії держав-партнерів у двосторонньому та багатосторонньому вимірах у рамках Балто-Чорноморської співпраці за рахунок повноцінного долучення, крім Литви, ще й Латвії та Естонії, з можливим виходом на Скандинавські держави. Загалом, євроінтеграційний чинник, безпекові виклики агресії Російської Федерації є потужним важелем для поглиблення міждержавного партнерства в Карпатському регіоні.

Все це, безумовно, сприятиме динамічнішому й ефективнішому впровадженню системних реформ і руху України в напрямі європейської та євроатлантичної інтеграції. І що успішнішою та сильнішою економічно і стабільнішою політично буде Україна, активнішою її зовнішня політика, то з більшою повагою й зацікавленістю в поглибленні рівноправної і взаємокорисної співпраці будуть ставитись до неї наші найближчі сусіди й партнери.

¹ URL:<http://icps.com.ua/nashi-proekty/aktualni-proekty-ntspd/ukrayina-ta-krayiny-vyshehradskoyi-chetvirky-na-shlyakhu-do-kraschoho-vzamorozuminnya/>

² Віднянський С. Особливості становлення зовнішньої політики незалежної України. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Київ, 2011. Вип. 20. С. 27.

³ Ткач Д.І. Угорщина в контексті суспільних трансформацій: монографія. Київ, 2004. С. 414.

⁴Зленко А.М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків, 2003. С. 65.

⁵Україна на міжнародній арені. Зб. документів і матеріалів. 1986–1990 рр. Київ, 1993. С. 20–21.

⁶Там само. С. 27–30.

⁷Кулеба Дмитро. Криза – це привід стати сильнішими. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. Київ, 2020. Вип.21. С. 10–11.

⁸Політика України щодо країн Вишеградської четвірки: на шляху до кращого взаєморозуміння та добросусідства. Київ: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2019. С. 2.

⁹Див.: Політика України щодо країн Вишеградської четвірки: на шляху до кращого взаєморозуміння та добросусідства... С. 9.

¹⁰Ерно Кешкенъ. Ми були першими (до 25-річчя встановлення дипломатичних відносин і підписання Договору про основи добросусідства і співробітництва між Угорщиною і Україною). *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. Київ, 2016. Вип.17. С. 416–429.

¹¹Україна в історії Європи ХІХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси: монографія. Київ, 2020. С. 630.

¹²Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 2. Предметно-тематична частина: Д-Й. Київ, 2010. С. 68.

¹³Див.: Рішко Л. Аналіз антидемократичної політичної доктрини уряду Віктора Орбана в Угорщині. *Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти. Матеріали наукової конференції, присвяченої 30-річчю від дня утворення кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. Ужгород, 2021. С.112–120.

¹⁴Див.: Віднянський С.В. Українсько-угорські відносини: проблемні питання та роль історичної науки. *Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник*. 2018. № 1 (46). С. 19.

¹⁵Див.: Інтерв'ю С. Сидоренка з Д. Тужанським. *Європейська правда*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=daBD-Zz-JSs&t=1>

¹⁶Див.: Берталон О. Сучасні інституційно-правові засади діяльності Угорщини з підтримки закордонної діаспори. *Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти. Матеріали наукової конференції...* . С.85–89.

¹⁷Див.: Метелешко Ю. Політика «м'якої сили» Угорщини на Закарпатті: цілі, суб'єкти, напрями. *Геополітика України: історія і сучасність*. Випуск 2 (21). 2018. С. 154-164.

¹⁸Див.: Лозовий В.С. Гуманітарна політика Угорщини на Закарпатті: історичні ви-токи та сучасна реалізація. *Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник*. 2019. № 3-4 (51). С. 15-21; Максак Г., Герасимчук С. Історія відносин Україна – Угорщина як динаміка та зміст політичного діалогу. *Українська призма. Рада зовнішньої політики*. URL: <http://prismua.org/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%>

[81%D0%B8%D0%BD-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D1%83%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D1%8F/](#)

¹⁹ Див.: Румунська та молдавська національні меншини в Україні: стан, тенденції та можливості співпраці: зб. наук.-експерт. матеріалів. Ред. Ю.А. Тищенко. Київ, 2019. С. 63; Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 2. Предметно-тематична частина: Д-Й. К., 2010. С. 47–49.

²⁰ Румунська та молдавська національні меншини в Україні: стан, тенденції та можливості співпраці. С. 64.

²¹ День. 17.07 2018.

²² Див.: Іванов М.С. Динаміка українсько-словацьких міждержавних відносин на сучасному етапі. *Стратегічні пріоритети*. 2018. № 2 (47). С. 39–46.

²³ Див.: Dennik N. 13.05 2021.

²⁴ Див.: Віднянський С.В. Актуалізація «русинського питання» в Закарпатті та за її межами в контексті анексії Криму і війни на Сході України. *Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. Серія «Політика»*. 2017. № 1 (42). С. 15.

²⁵ Див.: Русинство в Україні: сепаратизм чи політичні маніпуляції? Стратегічні пріоритети. *Науково-аналітичний щоквартальний збірник. Серія «Політика»*. 2017. № 1 (42). С.5–93; Віднянський С. Щодо т. зв. «дискримінації підкарпатських русинів за національною ознакою»: аналітична довідка. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Київ, 2020. Вип. 29. С. 294–315.

²⁶ Див.: Політика України щодо країн Вишеградської четвірки: на шляху до кращого взаєморозуміння та добросусідства... С. 8-9, 16; Левонюк Т. Братислава відкриває вікно можностей: що означає візит президента Чапутової до Києва. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/09/13/7100661/>

²⁷ «Украина войдет в следующую волну расширения ЕС». Программная речь министра Кулебы. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2021/10/21/7129294/>

REFERENCES

1. Ivanov, M.S. (2018). Dynamika ukrains'ko-slovats'kykh mizhderzhavnykh vidnosyn na suchasnomu etapi. *Stratehichni priorytety*, 2 (47), 39-46 [in Ukrainian].
2. Keshken', E. (2016). My buly pershymy (do 25-richchia vstanovlennia dyplomatychnykh vidnosyn i pidpysannia Dohovoru pro osnovy dobrosusidstva i spivrobotnytstva mizh Uhorschynoiu i Ukrainoiu). *Ukraina dyplomatychna. Naukovyj schorichnyk*, 17, 416–429 [in Ukrainian].
3. Kuleba, D. (2020). Kriza – ce pryvid staty syljnisimy. *Ukraina dyplomatychna. Naukovyj schorichnyk*, 21 [in Ukrainian].
4. Levoniuk, T. Bratislava vidkryvaie vikno mozhnostej: scho oznachaie vizyt prezydenta Chaputovoi do Kyieva. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/09/13/7100661/>
5. Lozovyj, V.S. (2019). Humanitarna polityka Uhorschyny na Zakarpatti: istorychni vytoky ta suchasna realizatsiia. *Stratehichni priorytety. Naukovo-analitychnyj schokvartal'nyj zbirnyk*, 3–4 (51), 15–21 [in Ukrainian].

6. Meteleshko, Yu. (2018). Polityka m'iakoi syly Uhorschyny na Zakarpatti: tsili, sub'iekty, napriamy. *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist'*, 2, 154–164 [in Ukrainian].
7. Politychni peretvorennia v krainakh Tsentral'noi ta Skhidnoi Yevropy: istoryko-politychni, etnonatsional'ni, elektoral'ni ta derzhavno-upravlins'ki aspekty. (2021). Uzhhorod [in Ukrainian].
8. Polityka Ukrainy schodo krain Vyshehrads'koi chetvirky: na shliakhu do kraschoho vzaiemorozuminnia ta dobrosusidstva. (2019). Kyiv: Mizhnarodnyj tsentr perspektyvnykh doslidzhen' [in Ukrainian].
9. Tkach, D.I. (2004). Uhorschyna v konteksti suspil'nykh transformatsij: monohrafiia. Kyiv [in Ukrainian].
10. Rumuns'ka ta moldavs'ka natsional'ni menshyny v Ukraini: stan, tendentsii ta mozlyvosti spivpratsi. (2019). Kyiv [in Ukrainian].
11. Rusynstvo v Ukraini: separatyzm chy politychni manipuliatsii? (2017). *Stratehichni priorityty. Naukovo-analitychnyj schokvartal'nyj zbirnyk*, 1 (42), 5–93 [in Ukrainian].
12. Ukraina na mizhnarodnij areni. Zb. dokumentiv i materialiv. 1986–1990 rr. (1993). Kyiv [in Ukrainian].
13. Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh. *Entsyklopedychnyj slovnyk-dovidnyk*. (2010). (Vol.2). Kyiv [in Ukrainian].
14. Vidnyanskyj, S.V. (2017). Aktualizatsiia rusyns'koho pytannia v Zakarpatti ta za ii mezhamy v konteksti aneksii Krymu i vijny na Skhodi Ukrainy. *Stratehichni priorityty. Naukovo-analitychnyj schokvartal'nyj zbirnyk*, 1 (42), 8–17 [in Ukrainian].
15. Vidnyanskyj, S.V. (2011). Osoblyvosti stanovlennia zovnishn'oi polityky nezaleznoi Ukrainy. *Mizhnarodni zv'iazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky – International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*, 20, 18–40 [in Ukrainian].
16. Vidnyanskyj, S.V. (2020). Schodo t. zv. dyskryminatsii pidkarpats'kykh rusyniv za natsional'noi oznakoiu: analitychna dovidka. *Mizhnarodni zv'iazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky – International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings*, 29, 294–315 [in Ukrainian].
17. Vidnyanskyj, S.V. (Ed.). (2020). *Ukraina v istorii Yevropy XIX – pochatku XXI st.: istorychni narysy: monohrafiia*. Kyiv [in Ukrainian].
18. Vidnyanskyj, S.V. (2018). Ukrains'ko-uhors'ki vidnosyny: problemni pytannia ta rol' istorychnoi nauky. *Stratehichni priorityty. Naukovo-analitychnyj schokvartal'nyj zbirnyk*, 1(46), 16–25 [in Ukrainian].
19. Zlenko, A.M. (2003). *Dyplomatiia i polityka. Ukraina v protsesi dynamichnykh heopolitychnykh zmin*. Kharkiv [in Ukrainian].